

mít žádné námitky proti ní, naneštěstí však poskytoval vždycky jen sterilní vědecké a kognitivní výsledky" (Sorokin, l.c.: III). Dnes je vztah kooperace (nebo řečeno slovy sociobiologa Wilsona „konsilience“) absolutně nezbytný: sociologie vyňatá z kontextu nejnovějších přírodovědeckých objevů fyzikálních a zejména biologických je prostě ztracena a odsouzena k trvalé marginalitě.

V závěru Šubrt bilancuje a naznačuje perspektivy, které se opírají o pravděpodobně nepochybnitelné zjištění, že „sociologické studie...budou tak dlouho špatné, dokud sociologové lépe nepochopí podstatu a funkci času" (143). Na jiném místě vyjadřuje tematickou dominantu své práce takto: „Shoda panuje v tom, že čas nebyl dosud uspokojivým způsobem prostudován a že s ním nebyla adekvátně naloženo v rámci sociální teorie... Nastolením otázky vztahu času k obecné sociologické teorii se celá diskuse posouvá až na metateoretickou úroveň. Nyní se v podstatě jedná o to, jak má vypadat obecná sociologická teorie, v níž hraje čas rozhodující roli" (31).

Šubrtovu knihu lze doporučit jako povinnou četbu studentům sociologie nejen pro téma samo, ale především jako příklad plodného dialogu mezi sociologickou „klasikou" a sociologickou současností, a jako doporučenou četbu všem „globalistům" a „modernizátorům", jimž konceptuální teoretický a metateoretický rámec prostě chybí, někdy velice citelně.

Volnost a suverenita, s níž se Šubrt pohybuje v oblasti sociologické teorie s jejími metateoretickými přesahy (tedy v oblasti, kde sociologie *teoreticky*, nikoliv *pocitově* „reflektuje samu sebe"), dovoluje formulovat tento generální soud: Šubrtova malá a zdánlivě neambiciózní studie, vyplňuje v naší literatuře prázdný prostor, intelektuální vakuum mezi možnými „obecnými teoriemi" a reálnými pokusy o konkrétní analýzu zcela konkrétních sociálních problémů, jež jsou bez dostatečné hluboké reflexe „časovosti" sociálních procesů prostě teoreticky nezakotvené. Významná teoretická studie je tak mimořádně cenným

příspěvkem k diskusím o globalizaci, o setkávání a střetávání kultur, o synchronicitě dějinných procesů a o lidské budoucnosti vůbec. Jiří Šubrt tak znovu osvědčuje, že nejpraktičtější a nejdůležitější složkou každé sociologie je dobrá teorie.

Ve studii *Čas a společnost* jsou zajisté mnohé problémy spíše otevřeny než řešeny, spíše rekapitulovány a rekonstruovány než detailně kriticky prozkoumány. Šubrt si však vytvořil mimořádně solidní předpoklady k následnému kroku – k pokusu o ustavení osobité, vlastní „temporalizované sociologie", která se více odpoutá od velkých vzorů a významných autorit, protože se s nimi již dokázala kvalifikovaně vyrovnat. Logika dosavadního Šubrtova usilování to totiž naznačuje a „eliasovské východisko" bylo v tomto ohledu mimořádně šťastné. Jsem rád, že jsem se ve své kritické distanci vůči Šubrtově prvotině hluboce mýlil.

Miloslav Petrusek

Pavel Barša (ed.): *Politika rodu a sexuální identity*

Sociální studia 7. Brno, FSS MU 2002, 219 s.

Publikace *Politika rodu a sexuální identity*, jejímž editorem je Pavel Barša, docent Masarykovy univerzity působící v současnosti na Ústavu politologie FF UK, vyšla jako sedmý svazek řady Sociální studia na Fakultě sociálních studií MU v Brně. Tato edice, přestože během své existence přinesla přinejmenším několik svazků pozoruhodných i z hlediska nejširšího sociologického publika, nevstoupila zatím bohužel do hlubšího povědomí čtenářů a jen obtížně ji lze nalézt na pultech několika specializovaných knihkupectví. Soudě podle informace uvedené v recenzovaném čísle, edice vychází v nákladu 200 výtisků, což není ani pro malý český trh příliš vysoké číslo, a má ne zcela jasnou periodicitu. Vnitřním členěním titul sice spadá mezi časopisy, avšak vzhledem k tomu, že od roku 1996, kdy začal vycházet, bylo vydáno dohromady sedm řádných čísel, dalo by se říci, že se jed-

ná spíše o ročenku. Počínaje číslem pět je každé vydání Sociálních studií zaměřeno monotematicky a zdá se, že, ačkoli má řada podtitul „Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity“, stále většího prostoru se zde dostává také autorům přespolním.

Editor recenzované *Politiky rodu* se rozhodl namíchat pro čtenáře pestrou směs různých autorů a přístupů z oblasti studií rodu, zároveň se mu ale podařilo udržet mezi texty jemné předivo vzájemných souvislostí, odkazů, tematické příbuznosti a názorové spřízněnosti. Jak lze odvodit z profesní biografie Pavla Barši, hlavním pojivem sborníku je tu on sám, jeho zájmy, různá působistiště, kolegové a studenti, s nimiž pracuje. Vsadil přitom jak na již osvědčené autory a na prověřené texty přeložené ze zahraničních publikací, tak i na autory málo známé, mladé a teprve začínající. Texty kmenových pedagogů a studentů Masarykovy univerzity tentokrát netvoří ani polovinu z celkového obsahu sborníku. Na první pohled se editorovi podařilo dát dohromady velmi kompaktní celek, v němž žádná část nepůsobí nepatřičně či samoučelně. Dokonce i zmíněné překlady statí, které již byly dříve publikovány, jsou zde zastoupeny zpravidla nejen kvůli sobě samým, ale také jako doplněk některého z původních českých textů.

Jádrem sborníku je část označená jako Stati. Naopak nejméně společného s jeho tematickou orientací na problematiku rodu a identity mají zveřejněné recenze. Je to škoda, vždyť by se jistě k recenzování našlo dost autorů a knih přímo z bohaté produkce „genderové“ literatury.

Texty v hlavní části sborníku jsou rozděleny do tří kategorií: na Teorii, Sociologii a Politologii–Právo. Teoretickou část otevírá práce Gerlindy Šmausové ze Sárské univerzity v Saarbrückenu, v níž tato autorka shrnuje a interpretuje vývoj posledních dvou desetiletí na poli myšlení o rodové identitě. Upozorňuje v ní na skutečnost, že navzdory dnes již převládajícímu názoru o sociálně konstruované povaze mužského a ženského rodu, nedošlo k rozbití těchto kategorií, ale

spíše k upevnění jejich odlišného vnímání. Další text je z pera Josefa Fuly z Filozofické fakulty UK v Praze. Jeho teoretický rámec je podobný, cílem autora je ovšem interpretovat a porovnat dílo několika důležitých autorů, které bývá řazeno doprostřed proudu postupně se vyvíjejícího myšlení o rodové identitě: Louise Althussera, Jacquese Lacana, Kate Millet, Julie Kristevy, Judith Butler a dalších. Oba dva texty dohromady tvoří poměrně ucelený teoretický rámec nejen textům následujícím, ale mohou posloužit jako východzí zdroj porozumění také pro další autory, kteří by se chtěli tématu rodových rozdílů a jejich konstrukce dále věnovat.

Také další dvě práce spolu dohromady tvoří pomyslnou dvojici. Prvním textem je překlad dnes již slavného *Manifestu kyborgů* americké bioložky a historičky vědy Donny Harawayové. Ten vyšel poprvé v roce 1985 a autorka ho zařadila, i když v přepracované podobě a s pozmeněným názvem, také do výběru svých nejdůležitějších prací publikovaného v roce 1991. Právě tato verze s podtitulem „Věda, technologie a socialistický feminismus na konci dvacátého století“ byla vybrána pro překlad. Autorka následujícího textu, Jolana Navrátilová z FSS MU, se zamýšlí nad tím, jaký význam pro feministické myšlení Harawayové Manifest měl v době svého vzniku a jak ho z dnešního hlediska ovlivnil. Jak konstatuje, Manifest kyborgů „útočí (...) na posvátné základy rozdílů mezi muži a ženami a jejich univerzalizací“ (s. 61). Podle Navrátilové bylo hlavním cílem Manifestu kritizovat dosavadní feministické koncepty a pokusit se najít společný moment, jiný, než nabízejí mýty o ženské jednotě a společné podstatě, kolem kterého by se mohly feministky sjednotit a zmobilizovat.

Další skupina textů v rubrice Stati je nadepsána Sociologie. Jsou sem zařazeny tři práce, které všechny vznikly na základě studentských analýz a výzkumů. Dvě z nich by bylo možné shodně zařadit do kategorie textů zabývajících se rozbořením určitého typu diskursu, přičemž v obou dvou případech se jedná o diskurs akademický a feministický.

Třetí, i když z hlediska řazení ve sborníku druhá, práce vychází z analýzy hloubkových rozhovorů. Autorka prvního textu v pořadí, Tereza Kodíčková, se během svého studia na Středoevropské univerzitě zabývala analýzou českých akademických feministických textů, které vznikly po roce 1989. V článku publikovaném v *Politice rodu* se věnuje jednomu jejich společnému rysu a tím je to, jak se vymezují vůči specifickému typu *západního* feministického diskursu, pocházejícímu zpravidla od žen ze střední či vyšší střední vrstvy a většinové bílé populace. Všimá si toho, jak autorky naopak zcela opomíjely existenci feministické literatury pocházející ze zemí třetího světa, často stejně kritické k produktům západní kultury včetně západní verze feminismu jako ony samy. Tereza Kodíčková konstatuje, že se tímto způsobem české feministické myšlení ochudilo o důležitý zdroj inspirace a reflexe pro svůj další vývoj. Iva Šmídová z FSS MU je autorkou textu následujícího, textu o názorech „jiných mužů“ na muže a mužství v České republice. „Jinými muži“ jsou pro ni muži, zpravidla středního věku, kteří se ve svém profesním životě realizují v oblasti ochrany přírody, ekologie, krajinářství a podobně. Autorka s nimi vedla rozhovory dotýkající se svými tématy různých sfér mužské zkušenosti, počínaje zaměstnáním a rodinou a konče sportem či vojenskou povinností. Obě dvě zmíněné empiricky zaměřené stati, i přesto, že se zaměřují na zajímavá a nesporně důležitá témata, mají podobné slabé místo. Totiž tím, že vznikly krácením původně delšího textu, respektive jsou jeho plánovanou částí, jako by každé z nich něco důležitého scházelo. V případě první z nich jsou to jednoznačně chybějící konkrétní citace z analyzovaných textů, z nichž autorka vyvozuje svoje závěry. Ty bez nich mohou pro čtenáře vyznívat poněkud zjednodušeně a nepřesvědčivě, což je škoda. Textu Ivy Šmídové naopak práce s empirickým materiálem neschází, ale zato citelně chybí konceptualizace a hlubší teoretické zakotvení některých klíčových pojmů a kategorií, s nimiž autorka pracuje, jako na-

příklad právě konceptu „jiných mužů“ nebo *mužství* jako takového. Bez těchto atributů, které, jak se lze domnívat, byly vynechány s dobrým úmyslem přiblížit délku textů formátu článku, nepůsobí publikované závěry zcela přesvědčivým dojmem. Ovšem na druhou stranu, pokud bylo cílem zveřejnění obou dvou textů také nalákat čtenáře k četbě oněch delších prací, z nichž vycházejí, pak musím přiznat, že v mém případě se to povedlo. Třetí statí v pořadí, která část Sociologie uzavírá, je od Kateřiny Liškové z FSS MU a pojednává o tom, jak takzvaná druhá vlna feminismu prostřednictvím cílené kritiky přispěla ke změně chápání pojmu a jevu *znásilnění* v teoretickém a posléze i veřejném diskursu západních společností.

Zaměření poslední části Statí předznamenává její název: Politologie–Právo. Její první text je opět překlad, tentokrát práce francouzského politologa Yvese Sintomera. Ten analyzoval veřejnou debatu, která ve Francii předcházela prosazení zákonného principu parity při obsazování volených politických funkcí. Text je napsán velmi poutavě, aniž by tím cokoli ztrácel na své odborné erudovanosti. Totéž lze říci i o následujícím překladu práce z pera nizozemského právního vědce Keese Waaldijka, jenž podobným způsobem rozebírá legislativní změnu vedoucí k uzákonění možnosti uzavření sňatku pro osoby téhož pohlaví v Nizozemí. Všimá si postupných změn a ústupků, které ve svém důsledku umožnily změnu velkou – skutečný průlom do stávajících – právních, ale i obecně společenských – norem. Tento a následující text spolu vzájemně tematicky a názorově souvisejí. Andrea Baršová z Úřadu vlády ČR se zabývá peripetiemi provádějícími snahu prosadit právní úpravu vztahu osob stejného pohlaví u nás. Inspirována Waaldijkovými závěry a v duchu principu, který je obsažen v samotném názvu jeho příspěvku („Cestou malých změn“), se autorka domnívá, že malé graduální kroky mohou i v České republice vést k uzákonění možnosti, když ne manželství, tak registrovaného partnerství občanů stejného pohlaví.

Všechny texty, o kterých byla řeč v předchozích odstavcích, mají navzdory zjevné odlišnosti témat a způsobů jejich uchopení společného jmenovatele. Tím je, pro vývoj studií rodu v posledním desetiletí charakteristické, rozšiřování, překračování a v krajním případě boření hranic mezi sociálně zakončenými kategoriemi mužství a ženství, zpravidla s poukazem na jejich historickou, ideologickou a kulturní podmíněnost, a současně také reflexe těchto procesů a mechanismů, jakými k nim dochází.

Jak jsem již předznamenal, recenze zveřejněné v tomto čísle Sociálních studií se nevztahují k tématu rodu ani sexuálních identit. Dvě z nich jsou označeny titulkem „nostalgické“ a pojednávají o knihách, které vyšly už před mnoha lety. Takový žánr, který by byl založený na kontrastu nového čtení publikací staršího data vydání, není v odborném tisku zcela obvyklý a dle mého soudu by si zasloužil větší pozornost. Oba dva publikované příspěvky – recenze na knihu Alvina Tofflera *Šok z budoucnosti* i na *Rival Views of Market Society and Other Recept Essays* Alberta Hirschmana se však bohužel soustřeďují hlavně na výčet obsahu těchto děl, a to na úkor jejich nového čtení, ke kterému žánr „nostalgické recenze“ přímo vybízí a v němž podle mého názoru tkví jeden z dobrých důvodů jeho existence. Čtenář je tak ochuzen přinejmenším o názor recenzentů na současnou relevanci a „trvanlivost“ recenzovaných textů. Také pak ale není úplně jasné, proč byly k „nostalgickému“ recenzování vybrány právě tyto a ne jakékoli jiné starší texty. Vždyť i třetí kniha, které je věnována samostatná recenze, tentokrát však ne „nostalgická“, není nijak nová. *Umlčené tělo* Raymonda Murphyho bylo v originále publikováno již v roce 1987. Lze to tedy chápat tak, že datum publikace textu nebo jeho překladu je tím hlavním, co dělí recenze, alespoň v tomto čísle, na „nostalgické“ a ty ostatní? A pokud ano, není to zbytečně málo? Možná, že by se leč který autor rád nechal přemluvit k tomu, aby se ke čtení některé, třeba kdysi slavné, oblíbené či kontroverzní, dnes však možná

neprávem opomíjené knihy vrátil s heslem „dvakrát do stejné řeky nevstoupíš“. A aby na tuto svojí dobrodružnou cestu vzal čtenáře s sebou.

Poslední dvě rubriky obsahují každá po jednom kratším textu. Rozhovor se zakladatelkou nakladatelství *One Woman Press* Marií Chříbkovou a zpráva o výzkumu *Rovné příležitosti mužů a žen ve vybraných českých podnikcích* svými tématy dobře doplňují převažující zaměření sborníku.

Co říci na závěr? Jestliže bylo cílem editora ukázat současný stav teoretického uvažování o problematice genderu v českých zemích a představit zdejší genderový výzkum jako disciplínu, která nejen že se zabývá důležitými tématy, ale současně se nebrání ani kritické reflexi sebe sama a svých vlastních východisek, ani určité míře angažovanosti i v tématech, která lze označit za politická, potom se domnívám, že se Pavlu Baršovi jeho záměr podařil. *Politika rodu a sexuální identity* je užitečné čtení pro každého, kdo hledá nepovrchní přístup k současným studiím rodu.

Ivan Vodochodský

Noreena Heertz: *The Silent Takeover. Global Capitalism and the Death of Democracy*

New York, The Free Press 2001, 247 s.

Požadavek, aby dobrý novinář byl zároveň sociologem a *vice versa*, byl již vznesen mnohokrát, a přesto vždy, když je příležitostně naplňován, vyvolává ve vědecké obci zpochybnutí odborných kvalit takové práce. Tato námitka může být vznesena i proti expresivně laděné knize mladé cambridgeské ekonomky, která se přes noc stala bestsellerem, avšak je to námitka z nejméně případných. Novinářsky pojaté osobní příběhy, otvírající každou z jedenácti kapitol recenzované knihy a živý styl (přičemž autorka neváhá argumentovat skutečně populární kulturou, například celosvětovým úspěchem televizní soutěže *Milionář* na s. 34) totiž N. Heertzové